

Prästhols historia, Geografiskt läge, namn, bebyggelse mm

UNDERSÖKNING

Geografiskt läge och geologi

S Prästhalm är vackert beläget vid sidan av Råneälven. Närmaste större ort är Råneå dit det är 10 km. Före 1969 var Råneå egen kommun, men nu hör Råneå och Prästhalm till Luleå kommun. Till Luleå är avståndet från S Prästhalm ca 46 km och till Boden kan man åka via Ubbyn och Skogså och då är det ca 30km.

De äldsta bergarterna i Prästholsområdet utgörs av porfyriter och porfyrer vilka är vulkaniska bergarter som bildas i sprickor mellan magmahärdarna på djupet och jordytan, dvs gångbergarter. Dessa förekommer i huvudsak i ett stråk på ömse sidor om Råneälven. För länge sedan avsattes kalkslam, skiffrar och sandstenar i ett havsbäcken. De utsattes för värme och högt tryck vilket innebar att de omvandlades och blev metamorfa bergarter. Kalkstenen fick ett kristallint utseende och skiffrarna omvandlades till gnejser. Den kristallina urkalkstenen påträffas som linser eller lager i gnejsen norr om Prästhalm. Den renaste kalkstenen påträffas i den sk Prästholskalken, vilken är den enda brytvärda kalkstensförekomsten inom en vidsträckt del av övre Norrland. Den äldre graniten är en grå medelkornig hornbländegranit som täcker en stor del av området.

S Prästhalm ligger i östra kanten av ett större område med ändmoräner. De är ca tjugo meter breda och två till fem meter höga med block i ytan. De har avsatts vid smärre framstötningar av den bortdragande isen. Ändmoränerna är mycket vackert utformade just i Prästhalmstrakten där de sticker ut som uddar i älven. Stora Lulevattnet hade vid inlandsisens avsmältning sitt utlopp genom Råneälven som då var större och mäktigare än nu. Då isen smälte avlagrade den massor av grus och annat material och dessa avlagringar kom att dämna upp den flod som ledde vattnet från Stora Lulevattnet till Råneälven. De uppdämda vattenmassorna tog då en ny väg och sökte sig ner till Luleälv och därmed blev tillflödet till Råneälven mindre. Älven flyter idag genom en bred dalgång och på många ställen utvidgas den till stora sel. Den bördiga marken längs Råneälven kommer sig av att marken låg under vatten då älven hade ett större tillflöde och när tillflödet minskade avlagrades ett finkornigt sediment. (ur Råneå socken 1654-1954)

De äldsta spåren efter människan

Vid Pålberget, som ligger nordväst om S Prästhalm, har man funnit stenåldersboplatser som beräknas vara ungefär 4000 år gamla. Boplatserna ligger ca 45 meter över havet, men har förmodligen under stenåldern legat vid kusten. Vid den tiden syntes endast Pålbergets topp som en ö ute i havet. På kartan utmärks boplatserna med (R) eftersom man inte klart kan säga något om dess storlek. På platsen har man hittat en skrapa i kvarts, två kvartsavslag och avfallsmaterial i form av brända ben och skörbrända stenar. Man hittade också kokgropar som användes till matlagning och med hjälp av upphettade stenar kokades maten. Men groparna användes också som torkugnar för tex. fisk. Man torkade maten i låg temperatur för att öka hållbarheten, det var alltså ett sätt att konservera på.

Väster om S Prästhalm finns klapperstensfält. På Inre Stenklappurn har man hittat en grop i klapper. Denna grop har förmodligen tjänstgjort som matförråd. Fördelen med att förvara maten bland stenarna var att den blev mer lättåtkomlig, man behövde bara flytta några stenar istället för att gräva upp en grop, och det var svårare för djuren att stjäla maten.

Byns namn

I medeltida handlingar från 1492 finns Prästholm (Presteholm) omnämnt. Byn fick sitt namn långt innan det fanns någon präst i älvdalen och orsaken till namnet vet man inte. Men det finns några olika teorier till varför byn fick namnet Prästholm:

*att en Lulepräst hade tionderätt eller egendom på en holme i älven

*att en präst råkat ut för något missöde i trakten

*att en kyrka och prästgård skulle byggas i byn, men det sägs att det man byggde på dagen revs på natten

Befolkning

1543 hölls skattskrivning i Rånebygden och den är dokumenterad i jordabok (dåtidens folkbokföringslängd). Rånebygden omfattas då av 11 byar, varav en är Prästholm och där finns 15 bönder. År 1559 fanns 100 invånare och dessa utgjordes av 14 bondefamiljer, en dräng och fyra pigor.

Nästan 100 år senare, 1654, bröts Luleå socken sönder till mindre enheter och Råneå socken blev en egen församling. Befolkningen var tätast i nedre delen av älvdalen men breddade allt eftersom ut sig upp efter älven. I Prästholm bodde 120 människor, vilket var på samma nivå som Luleå stads invånarantal vid den här tiden. Under hela 1600-talet och även i början av 1700-talet inträffade perioder av svår missväxt. År 1667 var Råneälvens vårflod mycket kraftig och vattnet tog med sig stora ängs- och åkermarker som låg längs stränderna. Det blev nödår och med svälten följde sjukdomar. "Under 1690-talet berättar anteckningar i Luleå stads kyrkobok att många - om ej de flesta människor hade svultit ihjäl om ej Kungl. Maj:t sänt spannmål till undsättning" (Engström, Historia om Råne älvdalar 1200-1900 talet, s 21).

Nedgången i befolkningen 1694 - 1718 kan, förutom missväxt, även bero på att Prästholm ligger nära kusten. Där märktes under denna tidsperiod ryska härjningar och många människor flyttade tillfälligt ur socknen undan invasionshotet. Dessutom var folkbokföringen dålig under dessa svåra år. Men en bit in på 1700-talet blev det en folkökning. Bakom denna låg ett ökat födelseöverskott samt att bönderna delade sina hemman, så att barnen fick en jordlott, under besuttenhetsgränsen, dvs. så att jordbruksfastigheten inte gav tillräcklig avkastning för att försörja bonden med familj och för att betala skatt till staten. Dessa hemmansklyvningar möjliggjordes av att skogsbruket gav bondebefolkningen sådana förtjänster att de kunde klara sin försörjning trots att jordbruket gav en alltför liten avkastning. Folkökningen gynnades även av de fredliga förhållandena och de förbättrade levnadsvillkoren i samband med utvecklingen inom jordbruket samt den förbättrade läkarvården.

Under 1800-talet var folkökningen kraftigare i Råneå än i många andra norrbottenssocknar och Prästholm ökade sin befolkning med ca 300 personer. Dödssiffrorna var relativt låga under hela 1800-talet med undantag för 1809, det finska krigets slutfas och ryska invasionen. Vid sekelskiftet dog många människor av difteri, koppor, lungtuberkulos och spanska sjukan. Sjukdomarna var obarmhärtiga och om de senaste epidemierna berättar människor att unga livskraftiga män dog. I en gård dog hela familjen och i en annan lämnades bara barnen kvar. Det stora födelseöverskottet medförde även att människorna fick svårt att försörja sig. Under 1880-talet, 1901 - 1919 och under 1920-talet utvandrade många män och kvinnor från Prästholm till Amerika och Nya Zeeland.

De bägge världskrigen berörde även befolkningen i Prästholm. De flesta män i byn var inkallade när Sverige mobiliserade sina styrkor. Det berättas att det fanns män som var borta från byn upp till två år. 1945 kom 20-25 flyktingar till Prästholm via Haparanda. De

hade färdats lång väg och hade sin boskap med sig. Korna fick plats hos bönderna men djurfodret skänktes av staten. De stannade i byn ett år och efter krigsslutet drev de sin boskap till Niemisel och åkte därifrån med tåg till Haparanda. Från Haparanda drevs djuren till Rovaniemi som var hemorten.

Prästhalm idag har en låg medelålder (41 år) bland sina invånare. Under de senaste decennierna har ett förhållandevis stort antal barnfamiljer flyttat till byn. Vid årsskiftet 1994-1995 bodde det 227 personer i Prästhalm.

Bebyggelsen

Gårdarnas gruppering i Prästhalm bestämdes till stor del av underlaget. På moränkullar låg de tätt och ofta i en ring, på ändmoräner låg gårdarna i rad och på en älvterass mer spridd. Då folket i byn i huvudsak försörjde sig på jordbruk och boskapsskötsel borde det varit bättre med korta avstånd mellan hus och ägor, d v s en mer spridd bebyggelse. Men behov av skydd och hjälp samt den begränsade tillgången på byggnadsgrund tvingade byborna att lägga gårdarna nära varandra.

På en karta från 1700-talets mitt kan man se att gårdarna i Prästhalm var fyrbyggda, de olika husen bildade en rektangel kring en gårdsplan. Husen gav bra skydd både mot människor och djur. Man hade många uthus som hörde till gården; mjölkbod, portlider (vagnslider), stall, fähus, kornlada, stolpbod, lador, bryggstuga m m. Bryggstugan användes som extra bostad och motsvarar senare århundradens sommar- eller bakstuga. Det var vanligt att man hade namn på gårdarna på den här tiden och en del av namnen har levt kvar till idag.

I slutet av 1700-talet började de fyrbyggda gårdarna att försvinna. Det råde trångboddhet i centrum av byn. En del gårdar delade uthus med stamgården eftersom folket p g a brandrisken inte ville bygga fler hus i området. Men de mer ensamt liggande bondgårdarna behöll fyrkantsformen längre. Den nya gårdstypen som började byggas kallas etthusgården och av lantgårdarna fanns en äldre och en yngre typ. De äldre hade kvar de många uthusbyggnaderna medan de yngre bytte ut dessa mot en större ekonomibyggnad med en ladugård av tegel inbyggd i en träbyggnad med flera rum. Gårdarna som saknade egentliga uthus användes bara som bostadslägenhet.

Antalet hemman i byarna i Råne socken mer än fördubblades åren 1750 - 1824 och Prästhalm hade den största procentuella tillväxten. När laga skifte (se Jordbruk) genomfördes under 1860-talet flyttade många gårdar ut från bykärnan och bebyggelsen spreds utmed älvdalen.

När vi idag besöker Prästhalm kan vi utifrån bebyggelsen få en inblick i hur det lilla samhället förändrats genom tiderna. De fyrbyggda gårdarna finns inte längre kvar men man kan se spridda delar av den äldre bebyggelsen blandat med hus byggda under 40-50-talen. Här och var finns nybyggda villor - alla i modern stil utom ett, som byggts enligt gammal norrbottensk tradition.

Jordbruket

Prästhalm, som har en mycket finkornig och näringsrik sedimentjord, har varit en bra jordbruksbygd sedan medeltiden. Under denna tid blev jordbruket och boskapsskötseln de största näringarna. Före 1500-talet tror man att jakt och fiske samt handel var huvudsysselsättningen eftersom man inte funnit några spår av jordbruk från denna tid. Däremot har man hittat fynd som visar att Norrbotten haft förbindelse med Europa och Ryssland.

I Prästholm räknade man 1559 till 15 "rökar". dvs. gårdar från vilka det syntes rök. Var och en av dessa bönder ägde både skog och jord. Tillsammans brukade de 446 skälsland åker, vilket är detsamma som ca 79 hektar (1 skälsland = 0,1764 hektar). Jordlotterna var små och låg tätt intill varandra och därför planerade och utförde bönderna arbetet tillsammans. Troligtvis hade också samtliga bönder djur och sammanlagt fanns det 17 hästar, 86 kor, 26 ungnöt, 103 får, 43 getter och 11 svin i byn.

Eftersom läs- och skrivkunnigheten inte alltid var så utbredd bland människorna användes bomärken. Varje bonde som inte kunde skriva sitt namn fick istället ett bomärke.

Det dröjde till mitten av 1750-talet innan kornet började sås och skördas i Norrbotten. Innan dess åt man bröd som bakades av bark som utblandats med mossa, d v s barkbröd. 1758 byggde bönderna i Prästholm en skvaltkvarn. Det var en mycket enkel kvarnkonstruktion som inte krävde så stor vattenförsörjning. Denna blev till stor hjälp för människornas överlevnad, speciellt för de familjer som hade många barn. På norra sidan av älven fanns en tullkvarn. I den fick inte byborna mala mer säd än vad de hade tillstånd till. Resten av kornsådden, förutom utsäde till kommande år, skulle inlevereras till sockenmagasinet som beredskapslager i händelse av krig. 1700-talets stora befolkningsökning blev ett problem för byn. Den mark som fanns i älvdalen behövdes för skörd och därför började man valla sina djur i skogen. På södra sidan av älven uppfördes två s k fäbodvallar varav en var förlagd till Lidvallen. De människor som vaktade djuren kallades för "getare" och dessa hade en gemensam övernattningsstuga. I Prästholm uppfördes en ca 40 kvadratmeter stor "getarstuga" på Lidvallen. Fäbodvallarna användes ända in på 1940-talet.

Laga skifte, vilket genomfördes under 1860-talet, satte tydliga spår i byn. Reformen innebar att jorden omfördelades. Istället för många små markområden fick varje bonde ett större sammanhängande jordstycke att bruka. Bondens gård flyttades till den mark han tilldelats. Eftersom Prästholm vid den här tiden var ovanligt tätbebyggt fick 20 av 49 bönder flytta sin gårdar och därmed sprängdes bykärnan. På en gammal vattenstämplad karta som förvaras i byakistan kan man läsa följande:

"År 1868 den 19 september, är laga skifte uti Prestholms by wordet, af Råneå Tingslags Egodelnings Rätt, till framtida efterrättelse, fastställt betygar På Egodelnings Rättens vägnar L. O. Boström"

Bönderna var fortfarande den grupp som dominerade i byn. Det fanns även ett stort antal tjänare och inhysningar, d v s människor som inte ägde egen mark utan drog från gård till gård och arbetade. Vidare fanns även fem indelta soldater och dessa hade ofta arbeten vid sidan om sitt jordbruk. Abraham Spegel var även byns krögare och Eric Rånnerstedt (bar soldatnamnet Giertz) var klockare. Han hade troligtvis även hand om barnundervisningen eftersom det var en av klockarens uppgifter.

På 1830-talet följde sju missväxtår efter varandra när skörden frös innan den hunnit bärgas. Liksom under 1600-talet skeppades säd till Norrbotten söderifrån. I "Råneå socken 1654 - 1954" omnämns två vuxna i Prästholm som inte kunde närvara vid husförhöret eftersom de var så fattiga att de inte ägde kläder att ta på sig. Dessutom kan man läsa om nödåret 1867-68 ; "...den besynnerliga vintern då flyttfåglarna började komma i februari och viden slog ut i drivorn. Den efterföljdes av en lika besynnerlig vår, då man Midsommarafton kunde gå på isen..." (Råneå Socken 1654-1954, s 194-195)

Under 1900-talet förändras jordbruket allteftersom industrialiseringen växer till. I början av seklet anlades ett mejeri i Niemisel. Bönderna turades om att föra mjölken dit och kärnan tog 700 - 1000 liter mjölk per resa. Eftersom det fortfarande saknades väg på södra sidan var de tvungna att ta sig över älven till norra sidan som hade farbar väg

sedan 1870-talet. På vintern färdades man över isen och på sommaren färjades häst och vagn över. I Prästholm körde man släpräfsan och "ladade" höet med hästen hjälp ända in på 60- talet. Allt hö hässjades och kornet binds för hand till kärvar. När kornet skulle malas körde man ner till Råneå. En bybo berättar att det var ett bra arbete. Väl framme vid kvarnen körde man hästen in i kvarnstallet. Sedan gick man till kvarnkammaren och där åt man den matsäck man hade med sig. Efteråt gick man till hästen och körde hem igen. Under sommarmånaderna flyttade man korna till sommarladugårdar och dessa var ofta belägna i anslutning till skogen där djuren gick och betade under dagen. Somliga gjorde stora inhägnader till sin djur medan andra lät dem ströva fritt.

Jordbruket hade stor betydelse för befolkningen fram till 1950-51, då mjölkproduktionen var högst. Därefter följer en avveckling. Det finns två tänkbara orsaker till jordbrukets nedgång. Dels blev det svårt för enskilda bönder att leva på sitt jordbruk eftersom skogsarbetet, som var en viktig bisyssla, minskade. Dels blev det lönsammare att arbeta vid bl a järnverket i Luleå. 1962 kom ett beslut om jordbruksrationalisering vilket innebar att Lantbruksnämnden enbart satsade på större jordbruksenheter, KR-jordbruk (KR - Koncentrerad rationalisering). Utefter Råne älvadal fick rationaliseringen en snabb utveckling men den berörde inte S Prästholm eftersom bönderna i byn inte ville ha KR-jordbruk. De fortsatte att driva sina jordbruk i mindre skala.

I slutet av 1980-talet slutade flera bönder med sin verksamhet. I och med beslutet om satsning på storjordbruk blev det svårt för enskilda småjordbrukare att få sina gårdar lönsamma. Därför var det inte heller lätt för barnen att överta hemgården och fortsätta bedriva jordbruket. Idag finns det bara en bonde i S Prästholm som lever på sin verksamhet. Han brukar större delen av byns åkermark, ca 66 hektar. Allt arbete görs med maskiner och på hösten syns det inplastade höet som vita "svampar" på ängarna. I ladugården råmar 25 mjölkkor och 40 ungdjur och varannan dag, i tidig morgonstund, kommer mjölkbilen körande för att hämta 800-900 liter mjölk till mejeriet på Bergnäset. Några "bekväma" kvarnresor blir det inte längre med allt korn som odlas, ca 20 hektar, utan det krossas på gården och ges som foder åt djuren. "Framtiden är mörk", säger bonden. Han har just hämtat en bunt papper som väger 1,5 kg. De handlar om det nya, mycket komplicerade bidragssystemet som gäller inom EU.

Liksom inom många andra delar av vårt land utvecklades ett visst språk, bondskan , i Prästholm.

Ett exempel på den dialekt som bybefolkningen använde är en visa som upptecknats 1981 efter Jenny Jönsson, då 82 år, från grannbyn Böle:

**Ini skaogen stao ä i heos
Ini skaogen stao ä i heos
    Taameri tamera tamerittan rej
Ini skaogen stao ä i heos**

**Woom bao ini detta heos
Woom bao ini detta heos
    Taameri tamera tamerittan rej
Woom bao ini detta heos**

**Der bao hån Gabriel Pet
Der bao hån Gabriel Pet
    Taameri tamera tamerittan rej
Der bao hån Gabriel Pet**

**Wårs hädo na Lotta i kveel
Wårs hädo na Lotta i kveel
Taameri tamera tamerittan rej
Wårs hädo na Lotta i kveel**

**Fa jä lån köckopicken i dä
Fa jä lån köckopicken i dä
Taameri tamera tamerittan rej
Fa jä lån köckopicken i dä**

**Köckopicken ha na Lotta lånt bort
Köckopicken ha na Lotta lånt bort
Taameri tamera tamerittan rej
Köckopicken ha na Lotta lånt bort**

**Ajjö å täck skå do håå
Ajjö å täck skå do håå
Taameri tamera tamerittan rej
Ajjö å täck skå do håå**

Andra näringar

I Prästhalm kan man se spår efter tjärdalar. Tjärdalarna hade en stor betydelse för befolkningen på både 1600-talet och 1700-talet. Man kunde betala en del av kronoskatten i tjära eller sälja den. Trätjäran hade ett stort användningsområde, bl a till båtar, timmerkärlar, redskap, stövlar och näbbskor. Från 1830 talet brände man till största delen tjära för hushållsbehov och det fortsatte man med fram till mitten på 1900-talet.

År 1736 upptäckte prästhalmsonen och bonden Per Andersson (född i Sörbyn) järnmalmsfälten i Gällivare. Efter Per Anderssons död fick hans söner 100 daler silvermynt och varsin specialbeställd silverbägare i hittelön. En av dessa silverbägare finns på Nordiska Museet. Därutöver lovades sönerna skattefrihet för en viss del av deras hemman. Men detta skedde aldrig, istället fick de ett engångsbelopp på ytterligare 250 riksdaler silvermynt vardera.

Tack vare järnmalmsupptäckten tillkom under 1700-talet järnhanteringen som näringsgren då Meldersteins bruk satte igång driften. Bönderna ville inte befatta sig med sysslor som hörde till järnhanteringen så därför stadgades det 1747 att allmogen skulle betala sin skatt i kol och ved till bruket mot att bruksägaren betalade samma utlagor i pengar till staten. Bestämmelsen gällde för människor som bodde inom 4 mils radie från bruket, d v s även Prästhalm. Meldersteins bruk sysselsatte många människor men lades ner för gott 1892.

I slutet av 1800-talet byggdes en vadmalstamp. Vadmal, som länge varit det viktigaste allmogetyget i Sverige, är ett grått grovt ylletyg som var mycket slitstarkt. I och med vadmalstampens tillkomst kunde man framställa ett smidigare vadmalstyg som användes till människors kostymer.

Vid sidan om jordbruket var laxfisket ett viktigt tillskott till försörjningen. Man fiskade med not vid Getgården. Flera bönder satte ihop sina notar och rodde tillsammans ut för ett gemensamt fiske. I och med flottning en omöjliggjordes laxfisket.

Flottningen var en säsongssysselsättning som en del av männen i Prästholm var engagerade i. Fram till 1900-talet förekom anbudsgivning om flottningssträckorna i älven. De som lämnade anbud var helt utelämnade åt skogsbolagen som mycket väl visste hur angelägna och beroende många var av denna extraförtjänst. Det blev ofta förhandlingar och kompromisser om givna anbud, lägsta anbud antogs inte utan prutades ner. Men all virkesflottning i Råneälv med biflöden övertogs av Råne Älvs Flottningsförening då den bildades 1904. Detta innebar att anbud lämnades till flottningsföreningen som sedan fördelade flottningssträckorna, betalade flottarna, tog betalt av skogsbolagen samt övertog ansvaret för rensning och utbyggnad av forsarna i älven. I flottningsföreningens första protokoll kan man se att en man vid namn L A Johansson från Prästholm lämnat anbud om flottning på en sträcka från byn ner mot Råneå. Anbudet låg på 14:50/bom om 10 000 timmer och var antagligen det lägsta givna eftersom budet antogs vid sammanträdet. Flottarna bodde i flottningskojor vilka byggdes utefter älven. Där kunde de hålla vakt ifall timret "klumpade" sig och barnen hade som uppgift att komma dit med mat.

Eftersom Sverige, under andra världskriget, fruktade ett invasionshot från Ryssland förlades stora styrkor till de nordligare delarna av landet. 1940 kom 1300 man från Eksjö kompani i Småland till Prästholm. De inhystes överallt i byn, i bagarstugor och boningshus. Soldaterna stannade i tre månader och under den tiden hade bybefolkningen kafé hemma hos sig. Under dagarna bakades bulla och på kvällarna såldes fika till soldaterna. Det fanns även företagsamma bybor som startade näbbskotillverkning. Skorna såldes till soldaterna och efterfrågan var stor. Kompaniet förde med sig hästar och egna förnödenheter. När de behövde färsk mjölk packades den stora mjölkflaskan full med korv och sedan gick man till någon bonde i byn och bytte till sig mjölk. Maten lagade soldaterna i byggnader som de uppfört själva. Det blev väldigt "tyst" i byn när kompaniet drog vidare och somliga av invånarna var less på korv.

Prästholms kalkbruk startades 1948 av bönderna i Råne socken. Tidigare hade bönderna byggt egna ugnar där de brände den kalk de behövde till jordbruket. Man räknade med att det skulle bli billigare med eget kalkbruk än att köpa Västerbottenskalk men efter en lång period med ekonomiska problem lades bruket ner 1957. Bodens Plattsättningsfabrik AB försökte sig ockv 60-talet. Man startade marmorbrytning men tyvärr innehöll berget sprickbildningar och det ledde till att de färdiga produkterna föll sönder. Projektet avslutades efter några år.

Idag finns ca: 110 förvärvsarbetare i Prästholm och representationen av egenföretagare är stor: Råne Kräftan, Råneå Maskindemontering, Kontorstjänst, Inges Rör och Transport, Kunskapsingenjörerna, RAL-transport, m fl. I byhuset hyr kommunen samlingslokal åt hemtjänsten. Tidigare fanns också mataffärer i byn. Idag åker byborna till Råneå när de ska handla mat.

Post, elektricitet och väg

Från 1886 fanns det en landsvägspostföring från Råneå på norra sidan om Råneälven och invånarna kunde utväxla lösbrev och lösväskor. 1928 kunde man få post fyra gånger i veckan på poststationen i N Prästholm, och från 1931 sex gånger i veckan. Hushållen på södra sidan turades om att hämta och dela ut posten. I samband med att postföring Råneå - Niemisel inrättades på södra sidan drogs poststationen in 1940 och istället inrättades en poststation i S Prästholm. Poststationen fanns kvar i S Prästholm till 1966 och efter det får man posten med lantbrevbärare från Råneå.

En transformator installerades i Prästholm 1920. Efter ett helt dagsverke i skogen beordrades bonden J A Olofsson att köra chefen för elektricitetsverket, Steinwall, upp till Niemisel. Trots att både Johan och hästen var trötta spändes rizzlan för och färden gick genom det mörka vinterlandskapet. I Niemisel slog Steinwall på strömmen och när det

trötta ekipaget äntligen kom tillbaka till Prästhalm lyste det i varje hus. Efter några år ökade elproduktionen och då kunde befolkningen också koka kaffe och gröt med hjälp av elverket, och priset var 10 öre / kWh.

Innan vägen till Prästhalm byggdes reste man sommartid vattenvägen antingen man skulle till Råneå, Luleå eller längre bort. Vintertid tog man sig på snöföret dit man ville. Vid 1800-talets mitt fanns det en vinterväg från N Prästhalm till Boden och från 1870 var den framkomlig året om. Vägen Niemisel - Råneå på södra sidan byggdes åren 1921-1923 i regi av Norrlands stadsarbeten, en sorts beredskapsarbete. Vägen gav många arbetstillfällen för byn eftersom allt arbete utfördes med häst och handredskap. När vägfyllning skulle fraktas spändes hästen för en vagn som hade tippflak. När inte tippflaket kunde användas körde man fyllningen med skottkärra. För att detta skulle vara möjligt lades plankor ut som underlag för kärrhjulen. När vägen började trafikeras var det främst av mjölkkärror. På senare år har vägen vållat många bilist bekymmer men den genomgår just nu omfattande reparationer. Den blev klar under augusti 1995.

Skolan

År 1842 kom vår första folkskolestadga. Den innebar att man i varje församling skulle inrätta minst en skola. Omkostnaderna för skolväsendet skulle församlingarna själva stå för. I slutet av 1860-talet fanns inom Råne församling en fast och två ambulerande skolor. Dessa flyttade runt i församlingen i 2-3 månaders intervaller. Endast en mindre del av alla barn i skolåldern kunde få ta del av undervisningen, dels var församlingen uppsplittrad på olika byar med stort avstånd från varandra, dels var det vanligt att målsmännen av olika anledningar inte skickade sina barn till skolan.

I Prästhalm har det funnits två skolor. Den första uppfördes på byamännens bekostnad. I skolan fanns en stor kamin som vedeldades men trots det frös många barn om fötterna. Man satt i tvåsitsiga skolbänkar och lärde sig läsa i "Sörgården" av Anna-Maria Roos. Undervisningen bedrevs i B-form fram till 1935 och då ansågs skolans lokaler vara för små. I väntan på den nya skolan fick barnen undervisning i EFS missionshus och hos "Hjalmars" där det fanns en stor sal. Den nya skolan, som uppfördes av kommunen, var klar 1938 och där bedrevs undervisning i trettio år. Sedan dess har eleverna från S Prästhalm fått åka buss till skolan i Råneå. Skolan revs under 1980-talet för att ge plats åt byahuset.

Minnen som prästhalmabor har från 30-talets skola är att de sålde majblommor, lyssnade på skolradio och hade mycket uteaktiviteter, bl a så åkte barnen ofta skidor på vintern. På Fettisdagen hade de lovdag och då anordnades en skidtävling för alla. Barnen brukade spela kula, humpa boll och leka "Två slår den tredje" (ungefär som "Sista paret ut"). Men det var inte alltid lätt i skolan. De barn som var vänsterhänta tvingades skriva med höger hand och det kunde hända att fröken gav någon en lugg ibland.

Andliga rörelser

Fram till 1800-talet dominerade svenska kyrkan i bondebygden. Varannan helg skulle byborna närvara vid gudstjänsten i Råneå kyrka, dit man färdades i kyrkbåtar. Bönderna hade kyrkstugor i Råneå - en av dessa finns idag på Strömsundshemmet. En gång per år kom prästen till Prästhalm för att hålla husförhör. Då kontrollerades bibelkunskaper samt läs- och skrivfärdigheter. I början av 1950-talet uppfördes ett kapell i N Prästhalm.

I Norr- och Västerbotten fanns under 1800-talet många resande predikanter som ordnade möten utan att bry sig om samfundstillhörighet. Detta ledde till slitningar mellan olika yttringar och läsarfolket mötte på öppet motstånd. Johannes Lindgren från Prästhalm fick böta 25 kronor varje gång han upplät sin kyrkstuga för samlingar.

I Prästholm bildades Råne sockens första baptistförsamling vid årsskiftet 1883-1884. Året därpå hade man 61 medlemmar. Den första tiden hade man inga bestämda lokaler men 1893 invigdes samlingslokalen Salem i Prästholm. Medlemmarna bodde mycket spritt i socknen och avstånden gjorde att man hade svårt att aktivt delta i verksamheten. Detta fick till följd att församlingen delades och fick namnen Jämtöns Baptistförsamling och Råneå Baptistförsamling med sitt högsäte i Prästholm. Idag har man ingen organiserad verksamhet i Prästholm. EFS (Evangeliska fosterlandsstiftelsen) fick på 1920-talet ett missionshus. Tomten skänktes av J A Olofsson och de drivande krafterna vid uppförandet var ett antal bönder i byn. En vacker altartavla målades av bybon Bengt Erdenborg. I missionshuset hölls gudstjänst när någon predikant gästade byn. För det mesta var det en bonde från Ubbyn som kom och höll gudstjänst. Det hölls också söndagsskola för barnen. Betesta som huset hette är nu rivet och har fått ge plats åt en återvinnings-station. Idag används byhuset när samlas man till symöte en gång i månaden och anordnar även försäljningar. All övrig verksamhet är flyttad till Råneå.

Pingströrelsen uppförde sitt kapell, Filadelfia, 1953. Några bybor finansierade och färdigställde byggnaden. Idag har pingströrelsen barnverksamhet en gång per vecka samt ett antal gudstjänster om året.

Föreningsverksamhet

Byalaget, som utgjordes av de markägande bönderna, ägde viss mark tillsammans, bl a ett myrområde, Potten, vid Pålträsket. Där gjorde bönderna under tidigare århundraden utdikningar för att få tillgång till mer bruksmark. Denna utarrenderades sedan på auktion. Förutom en del markområden ägde man ett antal skogsvägar och fäbodmarker tillsammans. Även sandtag, både på norra och södra sidan om älven, och kalkbrottet var gemensamt. Byalaget samlade de handlingar som rörde byns angelägenheter i en stor kista som fortfarande finns kvar. Den är försedd med tre lås till vilka det hör tre nycklar. Det var meningen att kistan skulle öppnas gemensamt av byaålderman och två "godemän". Bland de dokument som idag finns i kistan kan nämnas kassaböcker (äldsta från 1837), skrifter som rör planering och genomförande av laga skifte samt utdrag från domboken (äldsta från 1779). I slutet av 1980-talet upphör byalaget och istället övergår medlemmarna till Prästholms SamfällighetsFörening. De markområden som tidigare ägdes av byalaget ägs nu av Samfälligheten. Föreningens huvudsakliga uppgift idag är att vårda fisket och ägorna. För kräftfiske säljs fiskekort för de dagar när det är lovligt att sätta ut kräftburar.

Logen Nordstjärnan (IOGT) bildades i Prästholm 1896 och då byggdes en samlingslokal. I folkmun kallas huset för "Godis" (slanguttryck för godtemplarlokalen). Lokalen blev ett populärt samlingsställe för byborna. Olika typer av aktiviteter anordnades bl a dans och inför julen uppfördes ett julspel av byns barn. Huset används för loppmarknad, under namnet LOPPISHUSET. Prästholms Byahusförening äger det rosa byhuset som är vackert beläget "mitt" i byn. Genom ett samarbete mellan kommunen och föreningen byggdes byhuset på den tomt där skolan tidigare låg och många prästholmsbor hjälpte till med byggnationerna. Föreningen köpte huset när det var klart för den symboliska summan 1 krona. Kommunen ger bidrag till driftskostnader och underskott. Men en stor del av de ekonomiska medlen står byborna själva för genom lotteriför säljning och uthyrning av både byhuslokaler och bagarstugan, som byggdes i slutet av 80-talet. Byahusföreningen ger ut Prästholmsbladet ungefär 4 gånger per år. Där informeras byborna om aktuella händelser, nuvarande och kommande verksamheter. Medlemmarna ansvarar för städningen av byhuset samt att anordna tre fasta sammankomster om året, valborgsmässofirande, julfest och julotta. Prästholmsdagen hölls första gången hösten - 94, en heldag med "loppis", fika, tunnbrödsförsäljning, fotboll och korvgrillning. De aktiviteter som för närvarande finns under veckan är gymnastik, luftgevärsskytte och dans. Avslutningsvis kan sägas att byhuset är en central plats för människorna i Prästholm.

För några år sen har byborna återupplivat Prästholms IK (**PIK**) som bildades första gången 1945. Idag har föreningen hand om hockey- och fotbollsplan. De har även ansvarat för att uppföra ett multigym på byahuset och denna vinter har ett 5 km långt skidspår iordningställt och underhållits.

Till slut... det var visst han "Gabriel Pet" som bodde i huset, fast om han bodde i Prästholm vet vi ingenting om.

Men, en gång fanns det ingen by alls - bara vatten och åter vatten och människor högt däruppe på Pålbergets topp.

Sen, allt eftersom tiden gått har allting förändrats; landskapet, människorna, bebyggelsen, sysselsättningen

Så, man kan ju undra; Hur ser det ut om hundra år?